

LVDOVICI CERVARIIV. BERONIS ABBATIS

Patritij Rhacusani de Turcarum origine, mo-
ribus, & rebus gestis commentarius.

Libri sex.

*Igilantioribus ingenijs materiam exequenda
historiae suffecturus, statui originem, ac prin-
cipium Regum Othomanorum carptim absum-
pta litteris mandare, quae si qualicumq; stylo
memoriae prodidissim opera praecium me fa-
cturum putavi, nempe ac si unquam alias his
temporibus vidimus temp. Christianam ab his
regibus pessundari, Regna ac prouincias (pec-
catis nostris sic exigentibus) funditus euertere.*

*Eos, qui forte, aut rei gestae cognoscendae studio, haec scripta legere vo-
luerint (etenim, vel nuda rerum cognitione carpiuntur) aut parata ha-
bere, unde sumere possint, quae uberiori stylo perscribant, rogatos es-
se velim ne à me Romani eloquij dignitatem iamdiu vna cum Imperio
amissam exigant, natura enim instituto quodam, sicut caetera omnia,
ita, & litterae senescunt, ac in peius ruunt, sed ad res, quae narrantur, ani-
mum intendant, nec mirentur, quod susceptum negotium simplici stylo,
atque inelaborata oratione, quo nos res ipsae duxerunt consulto secuti
sumus: neq; enim his lucubrationibus humanam gloriam, quam ele-
ctione contempsimus, quaeui, sed otium, atq; desidiam scribendo evita-
re consilium fuit. Qua quidem in re cum quorundam veterum scripto-
rum, ac eorum ipsorum sapientiae studiosissimorum, tum sanctimonia
insignium nostrae religionis hominum studium sum secutus. Placuit
igitur separatis ferè voluminibus, quo res ipsa esset conspectior perscri-
bere, breuiq; stilo perstringere primordia, & mores gentis Turcarum,
quae quidem partim in Asia, partim in Europa latissimum nostra tem-
pestate obtinet imperium, & maxime ea, quae temporibus meis sub
Bazaethe, Selyno, & Salomone Regibus Othomanorum euenere: atque*

quoniam

quonam modo tantum Imperium sit adepta, commemorare. Nec mirum est, Turcas tantum imperium breui adeptos esse, quandoquidem præter Christianorum tum desidiæ, tum discordiam, quæ maxime hostili iniuriæ nos exponit, his sunt præditi moribus quos sanè modo non obstat Dei voluntas, Imperium subsequi solet. Etenim genus hominum est laboris, inediæ, vigiliæ, æstus, algoris tolerantissimum, animi ad omnia pericula, & ipsam mortem subeundam, pro gloria, & Regis sui amplitudine, promptissimum. Vitam parcam, ac duram, atq; ab omni alienam luxu ducunt. Maior anni pars, aut subdio, aut sub tabernaculis fronde, seu culmo intectis, agitur, atq; cum iter faciunt, vel in expeditionibus sunt, si sol æstius feruet, aut imber incesserit, eadem penula ex sub coactis confecta equum, & dominum pariter protegit. Cibus his simplex, & parabilis est, potus lac, aut purus, ut fere ceteris Machometanis, fontis liquor, vel quum genio indulgent, melle conditus. Nulla apud eos ars, aut disciplina in maiore habetur precio, quam quæ decertanti vsui esse potest, atque idcirco sagittandi, atq; equitandi peritissimi sunt. Tanta his belli gerendi inest cupiditas, ut grauius ferè otium, quam morbum ferant. Hostibus superatis nihil sibi arrogant, sed Deo acceptum referunt, si forte, ut sæpe fit, vincuntur, suæ in Deum impietati aduersam adscribunt fortunam. Et quum apud eos nulli sit dedecori paupertas, neq; diuitiæ, neq; generis vetustas quempiam honestiorem reddunt, quem quisque sibi armis, & virtute splendorem parauit, eo satis clarus est, atque idcirco ad gloriam augendam maiorem nobilitatem nemo desiderat. Hospitalitatem adeo sanctam habent, ut cum quo semel cibum sumpsere, eum uel hostem factum, atque in acie concurrentem uiolare nefas putent, existimantes etiam in quolibet dissidio ius amicitia hæud esse spernendum. Ad hæc fidem plerique, & ius iurandum tanti faciunt, quanti non modo fortunas omnes, sed ipsam uitam. Fama satis constans est raro Turcam inuentum esse, qui amoris etiam arbitris, atque sub nullo scripto sibi creditam abnegaret pecuniam, & qui id scelere commiserit, eum graues apud inferos penas luere arbitrantur. Regem suum postremo tanta colunt veneratione, ut quosdam morti a Rege destinatos in certam inisse perniciem constet, nec ullo pacto induci potuisse: quo fuga periculum euitarent, ne scilicet, aut vitæ amore, qua sanè nihil iucundius est mortalibus, aut per contumaciam Regum Imperium neglexisse videretur. His de Turcarum moribus dictis ad originem, & principium eius gentis regrediar. p. 107, 108

De Turcarum igitur antiqua patria duplicem famam apud ueteres auctores reperio. Namalij Turcas ab Hyperboreis montibus digressos esse opinantur. Alii, (quibus, & ipse assentior) Scythas Asia- ticos

ticos affirmant, atque ex illa regione, quam nunc vulgo Cathaiam appellant, aduenisse. Satis mihi exploratum est Turcas communes propè sedes quondam cum Tatharis intra Caucasum montem habuisse, nam, & eiusdem fere lingua homines sunt: Tatharo sq; ad Tanaim fluium profectos circa Meotidem consedisse, Turcas vero meliores sedes expetentes, transgressos Caucasum in Albaniam irrupisse anno salutis humane quinquagesimo quinto supra septingentesimum. Inde per Albanum agrum ad Cyrum amnem accessisse, moxq; Armeniā maiorem occupasse. Deinde cum Persis, & Saracenis gente Arabica diu varia fortuna decertasse. Tandem a Saracenis pacem, sedesq; in Asia quietas hac conditione impetrasse: videlicet ut Machometani ritus acciperent religionem, atq; aduersus Christianos Gothifredum maxime, atque Balduinum fratres cognomento Balionios bellum gesturi secum arma coniungerent; ceterosq; Romanę religionis homines Asia arcerent. Quamquidem accepta conditione totius ferme minoris Asia Imperium præter quasdam maritimas Ciuitates breui sibi adiunxerunt, pulsas inde partim Græcis, partim Persis, ac Saracenis Regulis. Post aliquot deinde annis extincta penitus apud Turcas Regia Huncharorum prole Imperium in plures diuiditur, Principatus, nam quisq; fere præfectorum, eam, cui præfuerat regionem, assumpto sibi regio nomine inuasit. Hi autem Turcarum satrapæ Mollio Huncharia familia regi vltimo supersuisse dicuntur. Othomanus, Hermenes, Scarcanus, Germenes, Andimus, Mentheses, Caramanus. Ex quibus quidem Halladolii ab Hermene orti: atque Caramanij ad nostram vsq; ætatem durarunt. Imperio a pluribus occupato confestim ex æmulatione, ut fit, odium, mox bella inter duces exorta sunt: sepiusq; elades inuicem acceptæ, redditaque. Per idem tempus Othomanus vnus, vt dictum est, ex Huncharii Præfectis, cuius progenies Constantinopolim cum tot Asia, atque Europæ regnis nunc tenet, in regione maioris Phrigiæ circa Dorylium oppidum Satrapeam obtinebat, viculum quendam cum familia sua incolens, quem ab ipsius Othomani nomine Othmanliam Turcæ appellant. Qui quidem animaduertens Asiam intestino bello ardere; nec quemquam vnus, ex Turcaicis Principibus esse, qui publicæ rei studerent, collecta clientum, pastorumq; ac agricolarum manu capit in vicinum agrum impetum facere, atq; hostilem in modum prædās agere, suisq; capta liberaliter diuidere. Et vbi uidit Asiaticorum Principum discordia, ac publici status negligentia latrocinia sua impunita esse, vicorum, ac castellorum oppugnationi animum mox adiecit: breuiq; in tantam fortunam creuit, vt cuiq; Asia præfectorum viribus par esset. Itaque quam Duces pace tandem composita in gratiam redissent, Asiaq; Sa-

trapeas inter se diuissēt, partē Mysiæ addita maiore Phrygia Othoma-
nus obtinere permissus, ut esset, qui Constantinopolitanum Imperium
exerteret. Destinauerat enim Deus, ut rei euentus affirmaret, græco-
rum nomen delere, propterea, quod non modo ius Romani spreuerant
Pontificis, sed etiam a recto Christianæ religionis ritu iam se se deseca-
rant. Nactus itaq; regnum Othomanus non se ac suos ocio, deliciisq;
corrumpti passus est, sed quoq; finitimo, christiano maxime, cuius ge-
neris mortalibus Asia hoc quoq; tempore incolebatur, viribus suis im-
pari, hoste destinato, vicinum agrum incurfare, prædas agere, hostem ter-
rere, & in dies imbecilliores reddere, suos rebus captis allicere, prom-
ptioresq; ad militiæ labores tolerandos efficere. Quibus quidem arti-
bus breui maximum, & apud suos, & apud externos adeptus est nomen.
Itaq; quom cœpisset a finitimis vehementer timeri, cogitaretq; successu
rerum inflatus maritimæ Asiæ vrbes, quæ in ditione Imperatoris Con-
stantinopolitani erant, aggredi, morbo extinctus est, sepultusq; in vico,
quem diximus, ab eius nomine Othomaniam uocari. Posthunc Orcha-
nus filius Regnum accepit, qui quidem parentem non animi solum ma-
gnitudine, ac virtute, sed etiam Imperio superauit, nam ad parentis re-
gnum totam ferè Bythiniam adiecit, expugnata prius Prusa vrbe in
radicibus Olympi montis posita, in qua ob cultorum frequentiam sedem
regni constituit. Quam sane urbem infra paucos dies in potestatem re-
degit, Græcis, qui in præsidio erant, eam deditibus: dum auxilium Con-
stantinopolitani Imperatoris, qui per id tempus cum finitimis in Euro-
pæ bellum gerebat, desperant, tametsi sunt, qui dicant, Orchanum de pri-
scis Turcis, quorum paulo ante mentionem fecimus, Prusam capisse.
Iamq; Orchanus ad Caramani Imperium aspirabat, bellumq; inferre
parabat, solus cupiens in minori Asia regnare, quom eum ab hac expe-
ditione maior spes forte oblata auertit. Per idem enim tempus Ioan-
nes Paleologus Constantinopolitanus Imperator bello a Thracibus, ac
Bulgaris (gens Rhoxolanorum est Macedoniam incolens) uehementer
premebatur, nec prorsus his resistere poterat. Itaq; pessimo capto con-
silio, & quod nō modo Græciæ, sed etiam bonæ parti Europæ perniciem
erat allaturum, cum Orchano fœdus iungit, rogat mox eum sub stipendij
pactione, ut in Europam cum copiis suis traiciat, Thracumq; ac Ma-
cedonum agros incurset. Turca primum per dolum haud se transitu-
rum Hellepontum dicere, fingens se non audere exercitum in Euro-
pam transmittere, nisi prius in potestatem suam Sestos, nunc tenuis vi-
cus, olim vrbs nobilis cum Callipoli traderetur. Quod ubi haud diffi-
cilter Orchanus impetravit, ratus Græci dementia abutendum esse, to-
tam insuper Chersonesum cum Lysimacchia paucis post mensibus hoc
præ-

Liber primus.

3

pretextu petit. Quoniam inquit ad excursions faciendas Turcis equorum multitudine opus est, qui quidem sine latiori soli spatio ali nequeunt; quo id commodè fieri possit oportere totam Chersonesum sibi tradi. Obsecatus erat Bulgarorum odio Græcus Imperator, propterea nihil pensi habuit dummodo, uel propria ruina suas iniurias ultum ireret. Itaq; Chersonesum quoq; confestim non quidem socio, quæ enim firma societas inter homines diuersæ religionis esse potest? sed hosti infestissimo habendam permisit. At Orchanus præter spem nactus loca idonea ad regiones Christianorum (quod summopere optabat) de populandas mirum in modum latari, frequentiq; incursione Græcorum hostes vexare, interdum socios quoq; Græcos præde auditate iniuria afficere rapere, abigere, quæ casus obtulisset, commoda sua tantum, ut pleriq; barbaris mos est, curare, sociorum damna nihili facere. Exposulatis iniurias imperitiam modo regionū, quæ pacatum ab hostili agro haud dignouissent, causari, iustas modo prædandi causas, ne his ratione caverè videretur, fruerè. Atq; quo Asiaticos quoq; Turcas, illos maxime, qui alienæ erant ditionis, in suas haberet partes, ultra Hellespontum prætiosam suppellectilem, formosas puellas, puerosq; quibus rebus sanè Turca maxime capiuntur, trasportare, atque emere cupientibus copiam facere; nec non interdum quibusdam etiam dono dare, nihil deniq; prætermittere, quo animi suæ sectæ hominum conciliari possent. Quæ ubi Græci sero iam peste præcordiis recepta perceperè, statuunt cū finitimis Christianis in gratiam redire, & communi hoste Europam liberare. Ceterum dum magis dicendis sententiis tempus teritur, quam ulla expeditio suscipitur; Græcus Imperator diem suum obiit. Cui Orchanus quoq; haud multum superuixit, Hamurato primo successore relicto, qui comparato, quam maximo, ut tunc erant Turcarum opes, exercitu, confestim Hellespontum traiecit, superatoq; Melante amne, ad Hebrum, qui Adrianopolim interfuit, perrexit, lateq; agros, nullo hoste obuio populatus est, atque ingenti quom pecorum, tum hominum præda abacta, Callipolim est reuersus, quam sanè urbem in Chersonesofitam, ubi operibus, ac præsidio munivit, in Asiam se recepit. Bazaethes inde à patre recepto Regno regnat, qui pacis, quam belli artibus clarior fuit. Hic dum Mysiam ius dicendo peragraret, nuntiatur ei Tatharos Duce Thamerlano in minorem Asiam impetum fecisse, iamque ab illis Iconium obsideri. Porro Thamerlanus præscos Turcarum Reges longa cognatione attingens minorem Asiam iure cognationis vendicare videbatur, nulla sanè Mollni Huncharii ultimi (ut dictum est) præscorum Turcarum Regis sobole extante, nec pati poterat Orthomani pastoris quondam progeniem regnum Hunchariæ familiæ debitum obtinere, eo magis,

magis, quia non desunt, qui affirmant Mollium fraude praefectorum, & imprimis Othomani veneno necatum esse. Bazæthes eo nuntio exterritus confestim cum exercitu Iconium proficiscitur, manumq; cum Tatharo infelici euentu conseruit, nam captus in eo praelio turpissime vitam in seruitute finivit præter cætera dedecora, quibus à victore insolenter afficiebatur, quotiescumq; Tatharus, ut cibum caperet, accumbebat Turcam catenatum iuxta mensam alligari iubebat, & ossa è mensa proiecit rodere veluti canem cogebat. Non ita multo post Tatharus seditione domestica in patriam reuocatus minorem Asiam reliquit, Turciscq; huius discessu libertas restituta est, qui Principibus suis Prusam conuocatis Musiam cognomento fulminem Othani pronepotem Regem sufficiunt. Hic pace in Asia cum finitimis composita, cum omnibus copiis, quas contrahere potuit, Hellespontum traiecit, bellum cum Græcis gesturus, cum quibus licet varia fortuna diu pugnaverit, sepius tamen victor, quam victus discessit. Iam assiduus populationibus Græcorum, ac Thracum vires attriuerat, nec quisquam ex finitimis populis erat par illi armis. Itaque finitimis Christianis omnibus rebus exhaustis instandum ratus Hadrianopolim obsedit, breuique ea potitus est fugato Rege Vuchasino, qui cum Turcis pro portis Hadrianopolitanis praedium infelicitè commiserat. Atq; quom situs urbis, & regio inter Melantem, & Hebrum amnes admodum ferax placuisset, huc sedem regiam à Prusa transtulit. Hoc mortuo Bazæthes secundus regnat, qui dum auiti, ac paterni Imperii fines in Europa prorogare nititur, transgressus Neston amnem, vsq; ad Strimonem processit. Non tulere hoc Dardani, ac Macedonum Reguli, verum confestim coactis copiis Turcae, qui iam Strimonem quoque traiecerat occurrunt, atq; non procul ab hoste castra ponunt. Cæterum quom postero die pugna esset inunda, Lazarus Dardanorum rex Duces suos ad cenam vocat, obiecturus inter cenandum Miloni ex purpuratis vni prodicionem, cuius à quodam emulo per inuidiam apud se erat criminatus, eo consilio, uti aut in conuictum sceleris animaduerteret (solent enim Illyrici, atq; Macedones vino eque, ac tormentis arcana elicere) aut eo innoxio comperto sese suspitione exoneraret. Itaq; dum se pro instanti pugna licet hilari, non tamen nimis largo inuitarent potu, Rex ad Milonem conuersus pateram argenteam vino plenam dextera tenens propino, inquit, tibi Milon vinum hoc vna cum patera licet prodicionis apud me sis insimulatus. Ille nullam conscientia notam vultu praefereens acceptum hausit procul, deinde assurgens ad regem ait. Rex Lazare quoniam, nec iurgii, nec disceptationis nunc tempus est, hoste iam propè in acie stante, crastino die re ipsa ostendam, & delatorem meum falsum, ac mendacem, & me in regem

Liber primus. I

7

regem meum integra esse fide. Milon, quo, & proditoris culpam in se, ut erat, nullam esse ostenderet, & quod raperat, re ipsa praeferret, prima luce omnibus in scitis conscendit equum, & lancea, quam gerebat, cuspide auersa, quod quidem transfugae ac pacatum insigne apud Illyricos est, ad castra Turcarum accedit. Erat celebre apud Turcas Milonis nomen. Itaque confestim in tabernaculum ad Regem eius aduentu admodum letum est admissus. Ibi Turcarum ritu humi procumbens Regem adorat, ac dum submisso capite porrectam Regis manum deosculatur educendo clanculum pugione, quem sinu abditum attulerat, stomachum Turcae iterato ictu haurit, atque dum sese e tentorio euicere conatur a Regii corporis custodibus intra tabernaculum confossus interiit. Huius facinoris monumentum adhuc extat Pruse, manus Milonis argento inclusa, ac Bazæthis tumulo affixa. Principes Turcarum tametsi Regis nece vehementer essent commoti, haud tamen in luctum proiecti satis sagaci consilio eam, & ab hostibus simul, & à suis, qui casum regium nondum perceperant, celant. Et est gens tegenda suorum aduersa fortuna obstinati silentii, neque metu, neque spe vox elici potest, qua quod Principes celatum volunt, prodatur. Itaque priusquam res magno Turcarum periculo emanaret, in aciem copias educunt, & quod pro regis gloria erat faciendum, pro sua quisque salute agens, magnis in hostem animis inuehūtur. Nec segnius pugnam capeffunt Christiani. Atrox igitur utrinque praelium excitatur, cadunt passim hinc Turcae, inde Christiani. Itaque Turcae vix impetum Dardanorum, ac Macedonum sustinebant, locoque paululum cesserant alii; fugam alii spectabant. Tunc Duces Turcarum altiore uoce, quo fugitis clamitant uiri Machometani, à tergo Strymon, leua Aegæum pelagus obstat fuga. Non ne honestius est in acie virorum more cadere, quam tergo hostibus dato vndis ritu pecorum obrui? quo cessit ille animus viri Turcae quo transmissio Hellesponto Europæ imperium concupistis? an iccirco hic usque progressi sumus, ut Bulgarica genti nostra ignominia decus, & gloria peteretur? Non hac Ducum adhortatio modo, sed etiam, ut saepe fit, salutis desperatio pectora Turcarum accendit, itaque resumptis animis multo acriorem pugnam redintegrant, & sese iterato clamore in hostem inferunt. Quod ubi vidit Dardanorum rex Lazarus, & erat ipse quoque acerrimus bellator, Turcis, qua impressionem faciebant proregentibus cum Dardanis equitibus praesenti animo occurrit. Sed iam eius equum defecerant vires: nam abortu solis in octauam prope horam pugna protracta erat, itaque rex cernens nouum de integro praelium ortum esse, relicto fesso equo in remotiorem parua interposita mora transiit, quo quidem facto rem omnem euertit: propterea quod illum sub

ito

ito non conspectum sui cecidisse rati uehementer turbantur: viderant enim paulo ante suo simul, & hostili cruore (inter primos enim pugnavat) oppletum. Turcæ perterritis acrius instant, hostemq; & pauore percussum, & labore fessum haud difficulter in fugam conuertunt. Rex errore suorum intellecto insignis cultu per aciem discurrens conatus est primo Dardanos ad pugnam reuocare, sed ubi uidit se adhortatione nihil proficere, omnium auribus metu obstructis, & ipse fugæ sese mandat, fortunam, quæ nihil aliud est, quam Dei constitutio præter opinionem hominum eueniens, maxime incusans: magis enim diuinæ iræ, quam hostili virtuti suorum pauorem adscribebat, quam quidem opinionem, vel potius omen ipsius regis exitus statim comprobauit: nam dum paulum via militari declinat, victores effugere cupiens, in foueam uirgultis tectam, quæ forte ad feras capiendas facta erat, incidit, collapsusq; vna cum equo ab insequentibus hostibus exanimis opprimitur. Turcæ, qui paulo ante prope desperauerant salutem, læti tanta victoria sub occasum solis se in castra recipiunt, atque adorata Luna, ut his mos est, prius, quam cibum caperent, inferias Regi patrio ritu, haud tamē ibi, corpore eius sepulto, dederunt. Postridie eius diei, quo hæc gesta sunt, Bazæthis filium absentem Mechmethem primum, qui eo tempore Prusæ erat, omnium consensu, regem dicunt, constituto prius præfecto, qui per absentiam Regis exercitui præset, & regiam in eos haberet potestatem, atque interim de controuersis inter eos exortis cognosceret. Curato deinde Regis cadauere, plastroq; imposito, ac Prusam ad sepeliendum ferri iussu, Hadrianopolim proficiuntur haud tam regis casu tristes, quam victoria læti. Eo nouum quoque regem, quo ibi regnum iniret, ex Asia accersunt. Ab hoc Rege nihil ferè dignum memoratu aduersus Christianos actum est, præter populationes, & vnum insigne Turcaica clade cum Illyricis Regulis ad Drinum annum prælium. Huic successit Hylladimirus, qui Græcos, Mædones, Thracas, Mæsos itidem populationibus valde vexauit: cum Sigismundo quoq; Cæsare ad Nicopolim in Triballorum agro, quom eo ex Hungaria ille Imperator processisset equo Marte semel pugnavit. Hunc secutus est Amurathes cognomento magnanimus, Rex mea sententia, & bello, & pace clarissimus. Hic totam Thraciam præter Constantinopolim imperio suo adiunxit, Dardanos, Triballos, Mæsos, Macedonas cum tota ferè Græcia, excepta Peloponneso, subegit. Decies cum Christianis manum collatis signis conseruit, nam quom deuictis Mæsis, usque ad Danubium, & Pannonios peruenisset, Hungaros in se concitauit: adeoq; acrem hunc hostem habuit, ut iam non pro alieno solo, sed pro suis sedibus inter Aemum, & Rhodopem co-

819

Etus sit cum his decertare. eo enim usque Hungari Duce Sigismundo
 Casare progressi, tandem nescio quo fato, ibi a Turcis callido hoste serè
 victores profligati sunt. Habuit præterea bellum Amurrathes cum
 Vladislao Polono, qui post Albertum Sigismundi generum regnum
 Hungariæ obtinuit. Qui quidem Romani Pontificis suasu rupto scē-
 dere, ac per inducias infelici euentu cum Turcis pugnavit, nam dum in-
 ter dimicandum in castra hostium pro victore se se gerens in consulte ir-
 ruit (alterum enim Hungarorum cornu, cui Ianus Chuniades Matthie
 Coruini pater præfuerat, Turcas in fugam coniecerat) interfectus est,
 una cum Iuliano Casarino Cardinali Sacerdote, sed propter hoc non est
 victa cum Rege Hungarorum virtus. hi namque Iano Chuniade præse-
 cto constituto adeo obstinatis animis bellū cum Turcis gessere, ut Anu-
 ratho & Mesia pulso regnum quoque Dardanorum Georgio nepoti ex
 fratre illius Lazari, de quo supra meminimus, restituerint. Amura-
 the extrema ætate extincto regnum Turcarum filio Mechmeti secundo
 cecidit. Qui quidem perfidia, auaritia, libidine, crudelitate, ira, & impe-
 rio omnes ante se Othomanos Reges superauit. Eodem anno, quo re-
 gnum inuit, qui fuit quinquagesimus tertius supra millesimum quadria-
 gentesimum humane salutis, die ultimo Maii, Constantinopolim post
 obsidionis quartum, & quinquagesimum diem summa vi, & extrema
 oppugnatione cepit. Deinde Peloponnesum, pulso inde Græco Rege oc-
 cupauit, & demum quicquid terrarum Isthmo amne, & mari Aegeo, at-
 que Ionio continetur cum toto serè Illyrico, præter maritimam Dalma-
 tiæ oram, atque eas regiones, quæ ultra Naronem, & Vrbannum amnes
 Hungaris Regibus parent, in potestatem redegit, Principibus regionum,
 quos interposita fide ad se euocauerat, nefarie necatis. Verum ubi ce-
 leriter ita non sine suo ipsius periculo tot regna subegit, nam quom per
 Illyricam in explorato, utpote securus hostium Regulis, ut dixi contra
 fidei religionem interfecisset, iter faceret, in eum Nomades Illyrici, quos
 Vulachos vulgo dicunt Duce Kuladis laico Cossicio, è motibus, qui Dal-
 matias a Mæsis dirimunt decurrentes impetum fecerunt, atque eius ag-
 men perturbarunt, ut bona ex parte Turcæ in fugam sese relicti impe-
 dimentis conicerent, sed quia agresles præda contenti hostem elabi per-
 miserunt, nihil ea eruptione factum, præterquam Turcæ cautiore red-
 diti. Vniuersam præterea Mechmetes minorem Asiam cum tota ser-
 me Euxini maris ora armis domuit. Ex Europæo Ponti latere, usque
 ad Isthmum hostia, atque Arpispolim ex Asiatico vero, usque ad Phasim flu-
 uium, sub imperium suum coegit: omissaque ora Scythia maritima, quæ
 inter Istrum, & Tacinitem sinum interiacet, Tauricam Chersonesum de
 Tatharis cepit. Nec minore cura regnum tutatus est, quæ auxerit, nam

B nihil

nihil ferme ex his, quæ imperio suo adiunxit, præter duo oppida amisit: quorum alterum in ripis Savi amnis situm est, quæ his Sirmiensis agrum, Mæsicumq; interfuit, incolæ Sabaciam dicunt, Mechmetes ipse ex ædificauit, quo inde Pannonios Turcæ incurfarent. Alterum ad Rpanum amnem ab Illyricis regibus constructum, Iazam vocant, & trumque Hungari Duce Matthia Coruino pulsus inde Turcis vi ceperunt: atque per plures annos ea prædiis impositis obtinuerunt. Bis tantum cum hoste per se acie confligit, semel cum Hungaris, a quibus haud mediocri cæde apud Taurunum oppidum in confluentibus Savi, & Danubii situm, nunc Nander albam incolæ nuncupant, est repulsus. Iterum ad Euphratem cum Cassano Medorum Rege, ubi & optimum quemque ex suis in acie amisit, & hostis Regis filium interfecit. Hic adeo incerta ab his Regibus victoria tunc pugnatum est, ut ab hoc prælio uterque pro uicto discesserit. Quin etiam sæpius, & in Asia cum variis hostibus, & in Europa cum Hungaris maxime per præfectos pugnavit: quos etsi frequentibus vexauerit incursionibus, nunquam tamen acie sperare potuit, sed contra sæpius eius exercitus ab his cæsus est. Quod quom sæpe aliàs, tum illa maxime expeditione accidit, qua Mechmethes in ea parte Daciæ, quam Hungari Transiluaniam vocant, copias prædatum miserat, nam ex quadraginta millibus hominum vix quinta pars exercitus domum reuersa est, cæteris Regis Matthiæ Coruini auspiciis, ductu vero Stephani Botheris eo prælio interfectis, quo Cereris campum, ager est Albæ Iulie, strages Turcaica nobilitauit: sed quom Mechmethes Othomanus secundus, cognomento Magnus, plures liberos ex se genuisset, duos tantummodo virilis sexus, Bazæthem, & Gemium sibi superstites reliquit. Bazæthi Amysum urbem cum magna Galatiæ parte, Gemio Pambiliam viuens adhuc pater attribuerat. Unde scilicet illis ad victum, & cultum sumptus suppeterent. Vterque igitur amicos, fautoresque sibi parabat, atque sicut ambo certa fere spe, ita æquali quoque animo ad paternum aspirabant Imperium, nam quod minori ætas detrahebat, id virtutum, & paterno iudicio, ac gratia satis cõpensabatur. Cæterum Mechmethes cum circiter duobus, & triginta annis regnasset, dum aduersus Syriæ, & Aegypti Regem proficiscitur in confinibus Mysiæ, & Bythinia non procul ab Olympo monte uita excessit, sunt tamen qui asserunt opera Bazæthis filii, qui patri in regnũ successit, veneno sublatum esse, non tamen eo, quod, id quisquam pro cõperto habeat, sed ut opinor, ab odio, quo pater filium propter eius ignauiam persecutus est, ducitur coniectura; satis enim constat Mechmethem denecando Bazæthe cogitasse, quo Gemius, de quo supra meminimus, regni hereditatem acciperet. Hunc enim pater propter animi magni-

tudi-

studium, & vnicè amabat, & magnificiebat: egregiumq; regem cum fore, & qui Othomanorum nomen summopere esset illustraturus putabat. Quom igitur Mechmethes fato esset functus, quidam purpuratorum, qui quidem Gemio erat deditus eum confestim per litteras de patris obitu certiores facit; hortaturque, ut quam celerrimè Constantinopolim aduolat, atque aduentum fratris preuertat. Verum cum litteræ ab Achimathe Cossicio Bazæthis genero, qui per id tempus Mysiæ in Asia præerat, fortè essent interceptæ occasio oblata est Bazæthi, priusquam Gemius Constantinopolim accederet, sedem regiam, pater nuncquam Thesaurum, qui quidem Constantinopolim asseruabatur occupandi. Quo ubi potius est nihil obstitit, quominus statim Rex appellaretur: nempe Prætorianos ingenti donatino allectos in partes suas traxit. Turcarum enim animi nulla alia re, magis, quam largitione conciliantur quanquam sunt, qui id gloriæ non Achomathi Cossicio, sed cuidam Mustaphæ Epirotæ tribuant. Qui sanè dum ad Bazæthem contendere nuntiatum illi paternam mortem, inciderat in quendam eundem nuntium Gemio ferentem, à quo quom percepisset, quo iter haberet, fingit se quoque eodem properare; atq; parum cautum obtruncat. Quo facto Gemio mora iniecta est sedem paternam innadendi, & Bazæthi spatium datum, Constantinopolim antequam frater quicquam noui consilii caperet perueniendi. Bazæthes igitur accepto regno, ut à pietate illud auspicaretur patri regio more iusta magnificè persoluit, mox militibus præter consuetum stipendium iterum satis largè donatis confestim aduersus fratrem, qui iam in Bythiniam, qua ea Mysiam contingit, ingressus erat, Prusæque vrbs suburbia diripiebat, exercitum misit cum insigni Duce Achimathe Hiedio, qui Hadruntem oppidum in Salentinis paucis ante mensibus Mechmethis Magni auspiciis expugnat, atroxque Regi Neapolitano Ferdinando bellum conflauerat. Bis itaq; commissio prælio Gemius tandem profligatur: fugaq; in Cariam, mox Alicarnassum delatus est. Inde tuto accessu impetrato Rhodum sese recepit. Et ibi quom Gemius quinquaginta circiter fidis clientibus comitatus profugisset, credens ibi fidem inuiolatam fore; atque aliquid inde subsidii afflictis rebus accessurum, statim in custodiâ traditus est. Interiectis aliquot diebus Rhodii equites ex collegii decreto mittunt ad Bazæthem cum his mandatis oratores: ut scilicet si uellet fratrem in perpetua teneri custodia, solueret quotannis quadraginta millia nummum aureorum arbitrantes eo consilio, & Regem Turcarum sibi valde obnoxium futurum, & apud reliquos Christianos id splendori fore; Bazæthes primo Rhodios, ut precium pro nece Gemii mallent accipere, quam eum vnum custodire tentauit, ratus, ut erat, eius morte regnū sibi stabilitū iri.

Verum ubi aliquamdiu fraternum caput ne quicquam licitatus est, haud enim Rhodiis e re sua fore videbatur, prodito Gemio tantum Bazæthi demere metum, oblatam accepit conditionem. At Rhodii simul Turcarum propinquitatem, animumque inimicum, simul validas vires formidantes, Gemium naui oneraria impositum in Galliam auexerunt, ibique in quodam castello suæ ditionis in libera custodia teneri iusserunt. Ea tempestate Matthias Corninus (quò cum Turcæ, ut pote finitimi, bellum continenter gerebant) Hungaris imperitabat. Is sperans si Gemium in potestatem haberet, non solum facile consecuturum, ubi Bazæthes intra fines suos sese contineret, atque inuvalidior viribus fieret, certo enim sciebat Gemium a popularibus studio, ut sit, nouarum rerum valde desiderari: verum etiam se bonam imperii partem eo facto Turcis adepturum: quippe arbitrabatur Bazæthem fraterno metu nullâ pacis conditionem, ab se dictam recusaturum. Legatos ad Lodouicum Francorum Regem Turcam petitum mittit. Gallus ne Rhodiorum animos offenderet, negat se Hungaro, quod postularet, iure præstare posse, excusans, Turcam haud quaquam esse sui iuris: ut pote quem Rhodii per sese custodirent. Non ita multo post Innocentius Octauus Pontifex Romanus, & sibi amplum fore putans Regem Turcarum tributarium habere, & tanto auro potiri cupiens oblata Rhodiorum Principi dignitate, qua Cardinales Romanæ Ecclesiæ insigniti sunt, agit cum illo, ut Turcam sibi traderet. Mortuo Innocentio Alexander V. Pontificatum adeptus Gemium in Caroli Octauî Francorum Regis tunc Neapolitanum regnum petentis coactus permisit potestatem, dato ei (ut dicitur) prius veneno haud quidem presentaneo, sed quod ad occultandâ facinoris inuidiam, aliquot diebus mortem protraheret. Hunc finem Gemius Othomanus habuit. At Bazæthes cum sex decim prope annos, usque ad fratris obitum regnasset, nulla ferme arma in Christianos mouit, nec quemquam de his locum cepit præterquam duo ignobilia circa Istram castella Cellias, & Monocastrum, quæ quidem in Carabogdanis fuerant ditione, magis ab incolis destituta sunt, quam ab hostibus vi capta. Porro Vualachia, cuius pars ad ortum solis æstiuum spectans Moldauia dicitur (ab antiquis Dacia appellabatur) a Transilvana Hungaria montibus tantum ac syluis se iuncta est, qui quidem montes à Carpato in austrum excurrentes usque ad Istrum ferè annem protenduntur. Huius incolæ regionis, cum Turcis, à quibus Istro flumine diuiduntur multis annis varia fortuna bellum gessere, tandem magis populationibus, quam præliis fessi tributî pensione finem incursionibus imposuere. Cæterum Albertus Rex Polonorum victoria recentî elatus, bis enim post acceptum Regnum cum Thataris (gens scytharum

rum

rum est Turcaica Chersoneso accola) praelio commisso prospere pugna-
uerat, iam in Moldauiam, qua haec Regio Rhoxolanos attingit, cum in-
gentibus copiis ingressus erat: per speciem quidem bellum confestim cu
Turcis gesturus: re vera Getas, quos Moldouios uocant, imperio suo ad-
iuncturus, quibus scilicet inditionem redactis de proximo bellum Tur-
cis inferret, sed nihil diu simulari potest; nam quod Albertus longe
alia quam, quae praeseferebat, animo agitaret, mox detectum est. Tur-
ca duo castella (prout supra demonstratum est) a Bazaethe Turca-
rum Rege de Moldouis aliquot ante annis occupata praesidiis obtine-
bant Monastrum alterum, alterum Cellias incolae uocant: utrumque
autem in Getico agro ipsius Istri ripis impositum est. Igitur Albertus,
ut dictum est, simulans se amicum Getis esse, atque aduersus Turcas
propugnatorem, defensoremque futurum pollicitus erat, antequam
quicquam rei gereret, haec castella oppugnatum ire, receptaque Mol-
douis restituere, sed quomodo animo proposuisset, priusquam Turcas ag-
grederetur, Moldauiam in potestatem redigere: quo praeter quam quod
Getice fidei parum credendum putabat: (differunt enim Valachi a
Romana Ecclesia non religione, sed ritu sacrorum) suo non alieno ar-
bitratu, sociorum viribus, operaque in Turcas ueretur. Omisiss in-
terim Celliis, atque Monastro, munitioribus Getarum locis praesidia
imponebat, per speciemque tutandae Moldauiae: aequae ac regem impe-
riofissimum sese gerebat. Stephanus Carabogdanes eo tempore Mol-
douis imperitabat, vir licet aetate iam exacta, animo tamen ad bel-
lum satis promptus. Is plane perspecto Alberti consilio, simul suis
ipsius viribus imparem se illi iudicans (neque enim solo Hungaro-
rum auxilio satis confidebat) ut potest a Vladislao Alberti fratre
misso Turcas, a quibus tributum pensione in amicitiam receptus erat,
in auxilium concire statuit, quo scilicet Polonis maiorem incuteret me-
tum, quippe Turcarum nomen id temporis ob imperium partim in Asia
partim in Europa late patens, maximum erat. Geta igitur Regem Tur-
carum ad bellum aduersus Polonos sumendum hunc in modum per epi-
stolam est hortatus. Stephanus Carabogdanes Bazaethe Othomano
Regum maximo salutem. Compulsus Polonorum terrore, qui a me
nulla iniuria lacepsiti, sed profunda dominandi cupidine ingentibus
copiis procurationis quidem meae, verum imperii tui regiones adorti
sunt, a tua iam descissem societate; ni animo proposuissem eodem fi-
dei tenore erga te perpetuo permanere, & talis in te semper esse,
qualis fui cum primum tecum amicitiam institui; cepique annuo
colere tributo tuae fortunae magnitudinem: quae non modo finitimis
gentibus ante tulit, sed etiam ceteris orbis Regibus altius enexit.

Itaque

Itaq; nisi mihi maturè suppetias tuleris, salua quidem sociali fide, quam profecto, quantum in me erit ad vltimum præstaturus sum, non me post hac, sed Polonum, cuius sanè viribus omnino impar sum conterminum habebis; nam qui mihi parent, licet & ipsi tibi sint deditissimi, malunt tamen voluntario officio pacem à Polonis redimere, quam bello victi iugum accipere, atque imperium pati. Scito autem Albertum haud ea spe in nos impetum fecisse, quo scilicet ab actis dumtaxat nostris pecoribus, (hæc enim iniuria solum præter libertatem nobis ab externo hoste inferri potest) ad suas sedes reddita nobis pace reuertatur. Etenim nobis exploratum est illum tanta animo concepisse, quanta qui vis maximi animi, atq; imperii Rex concupiscere potest. Cane igitur, ne hic hostis postea quam me oppresserit, tibi quoque mox graue exhibeat negotium, nam si me superato tela cessere capit, quod quidem se propediem facturum denuntiat, profecto ceteri Christiani, quibus sane Polonos bello impares esse constat, etiam oppugnare audebunt. Atqui velim te non fugiat Christianis Europæ accolis longe difficilius esse bellum aduersus te incipere, quam gerere; putant enim ad huiusmodi expeditionem auctorem, ac coitionem magis, quam vires de esse: quippe siue mari, siue terra res gerenda sint, omnia illis affatim suppetunt, arma, equi, varij generis tormenta naues, rei nauticæ peritia, pecuniæ, pedites, equites, militaris artis scientia, Ducum virtus, & animi magnitudo. Quare non minus è re tua, quam mea feceris, si præcibus meis admissis confestim dederis operam, vt quam primum sciant Romani ritus Christiani te non modo inuictum, sed ne leui quidem iniuriæ esse opportunum. Quo facto, & mihi tutelæ tuæ commissio è dignitate tua consultum erit, & imperio tuo maxime cauebis. Hæc Geta secutus sanè consilium, nec Christiano homini satis honestum, nec imperio suo in posterum satis tutum, nam ut apud Dalmatas in prouerbio est. Quodcumque solum Turcæ equorum suorum ungulis contigerint, illud de cætero ne vernis quidè imbribus reuiuiscere, aut herbis uestiri, quo sanè prouerbio arguitur eorum tum stultitia, tum impietas, qui ope communium hostium suas vlciuntur iniurias, quom longè præstet ob Christianæ reip. vtilitatem regno potius cedere, quam Turcarum armis illud retinere, quippe quorum amicitiam maximis iniuriis, ac demum libertatis precio Christiani semper pararunt; Turcæ enim cum Christianis nulla alia causa iunguntur, nisi ut demum opprimant incautos, vnde qui illorum fidei minimè credunt maxime tuti sunt. Bazæthes litteris Stephani Carabogdanis acceptis extemplo eos, cum quibus de grauioribus negociis consultare consueuerat, ad se vocat, atque ad eos ex litteris refert, nemini res contemnenda visa. Itaq; omnium consensu exercitus,

titus, qui Polonis resisteret, paratus est, iussusque in citerioribus Istri ripis è regione *Vualachia* castra ponere, mandatumque Duci, ut si ex *Vslia* esse arbitraretur Istrum traiceret, sed manum cum hoste haud prius commiseret, quam fidem Getarum experiretur: verebatur enim Turca ne quam fraudem *Vualachi* molirentur, eo quod arbitrabatur eos, ut ferè, & ceteros Christianos malo esse in Turcas animo, & quia sæpius illa gens potius, quo fortuna vocaret, quam fides, inclinaret arma. Igitur posteaquam Turca animaduertit Carabogdanem, ob vastatam regionem suam iusta ira in Polonum accensum: opemque absque ullo dolo implorare, partem ferè tertiam copiarum traiecit, duas reliquas in iisdem castris reliquit, ne sociorum agris multitudine oneri esset: quom praesertim expeditio haud magnis copiis indigeret: propterea quod graue Moldauia (ut arbitror) Polonis caelum omnem penè exercitum cum ipso Duce valitudine tentauerat: magna pars Polonorum, quæ maxime laborum infueta, rerum necessariorum inopiam, longinquamque militiam molestius tolerauerat, morbo absumpta erat. *Vualachi* Turcharum auxiliis freti confestim è montibus, ad quos cum familiis animaduerso Polonorum hostili animo confugerant, descendunt: his enim mos patrius est, hostem in patentibus campis nequaquam opperiri: verum exustis uicis, & pabulo corrupto iuga montium petere, atque inde ex occasione preliis hostem laceessere. Itaque coniuncti cum Turcis haud procul à Polonis confedere, aduersa hostium valetudine, magis quam suis viribus confisi. At Poloni simul suorum, ac Regis aegritudine, quæ quidem eorum incepta vel maxime irrita fecit, simul noua *Vualachorum* audacia, Turcaicisque auxiliis, quæ ab ipsis *Vualachis* de industria iactata, multo maiora uero putabant esse, perterriti, omittendæ expeditionis, atque ad patrias sedes reuertendi capiunt consilium, sero temeritate sua animaduersa. Premissis igitur modico presidio carris, quibus impedimenta rehebantur, iter propter radices montium, qui Moldauiam ab Hungaris dirimunt, arripere haud tamen raptim cum agmine incedentes, ne valetudine correptos hostibus trucidandos relinquerent: simul ne profectio fugæ similis esse videretur, quæ res hostium animos uehementer solet excitare. Quod ubi *Vualachii* animaduertunt: ocyus Polonorum iter prauertere statuunt: atque antequam Poloni ualle, ac saltibus excedant in eorum impedimenta irruere; iussis Hungaris, Turcisque extremum fugientium agmen carpando turbare. Non defuit consilio fortuna (per fortunam Dei voluntatem intelligi uolumus) nam *Vualachi* regionum notitia celeriter susceptum iter per diuortia emensi, Polonorum impedimenta partim ex aduerso his oblatis, partim à latere inuadunt, & ne quid terrori deesset, quidam è iugis

mon-

montium decurrentes missilibus hostem metu simul, & valetudine ad repugnandum segnem urgebant. Itaq; Poloni multiplici malo circumuenti dum magis saluti, quam sarcinis consulunt, magna ex parte impedimenta cum aliquot militibus, qui hostilem impetum strenue pugnando sustinuerunt, amiserunt, atq; in patriam regressi sunt, precium in consultiæ expeditionis dedecus non sine detrimento reportantes. Carabogdannis, postea quam Poloni eius finibus excefferunt, Turcas hostilibus spoliis munificè donatos, recipi ultra Istrum, & terram suam externo exercitu exonerari iubet, Legatosq; cum donis fortune suæ congruentibus, qui de ope allata Bazæthi gratias agerent, mittit; remq; vti gesta erat indicarent. Quod eo consilio fecit ne Turcæ, qui nomine tantum non armis Getas inuerant, totam prosligati Poloni gloriam sibi apud Regem haud sine Christianorum contemptu vendicarent, quom eius maior pars tum ad Getas, tū ad Hungaros pertineret: non contemni enim ab eo, quod cum nulla firma societas esse potest, non modo gloriosum est, verum etiam valde tutum. Etenim Turcæ si quando nobiscum federe coeunt, haud nostro illud, sed suo metiuntur emolumento. Bazæthes cognitis, quæ in Moldouia gesta erant, animum in Christianos diu metu fraterno coercitum vehementer exacuit. Iam enim Gemius (ut diximus) Bazæthis frater veneno necatus interierat, cuius sanè interitus Christianos Turcis præsertim conterminos non mediocribus affecit incommodis: propterea quod Bazæthes, qui antea veluti frenis, quibusdamue compedibus vinctus continebatur, sublato fratre non secus, ac fera bestia refractis claustris erupit in nostræ religionis gentem: atq; ex inde uersionem quaesivit, qua vel hic Christianis, quibus cum illis pax erat, modo hi opportuni essent iniuriæ, arma inferret. Itaq; Carbaliam à Catharenis propter acerbas fructuum ex actiones ad Turcas deficientem: quom per fœdus inter Turcas, & Catharenos ictum id fieri non liceret, suo adiunxit imperio. Est autem Carbalia Dalmatiæ regio, sinui imminens Rhizonio, agri eius fructus Ascrinienfes, quos nunc Catharenos dicunt, prius quam illa regio ad Turcas defecisset, perceperunt. Caterum occurrebat animo eorum ritu, qui compositis actionibus sese in scholis declamando exercent, nostratium impendentes simul, & recens acceptas deplorare calamitates, quas quidem institutarum rerum ordo exigit commemorare, atq; ea stylo prosequi, quæ profectò, neq; sine graui merore monumentis mandari queunt: & in maximum essent Christianos Principes odium inductura, modo id à lege historiæ non abhorreret, & vis ac facultas orationis meæ rei gestæ exequare posset atrocitatem. Equidem animaduertens quom caterorum Christianorum, tum patriæ meæ periculum, vix mihi temperare possum, quin eos. Prin-

cipes

cipes, ne dicam immanissimos gentis sibi credita prædones, qualicumque accussem oratione; qui sanè aurum, fragile emolumentum secuti, mortem, ut fama est, Gemio Othomano nefariè intulerunt. propterea, quod illo viuento, ut paulo ante demonstratum est, nunquam ullam aduersus Christianos alicuius momenti expeditionem Bazaethes ausus esset. At domestico metu liberatus statim animo consilia voluntate cepit Christianos apertè oppugnandi, atque opportunitate rerum gerendarum, quæ ad illam diem haud quaquam potuerat uti. Itaque ubi Turcæ, qui in Bazaethis regno alicuius numeri erant Regis animum iam erectum, atque ad bellum inclinatum animaduertunt spe nouarum expeditionum (hi enim nihil minus, quam ocium ferunt) confestim pro se quisque arma, equos, clientes summo studio parare ceperunt, Ducemque in primis aduersus Polonos omnibus conciliabulis identidem flagitare, id maxime agentes, ne non sine Turcarum dedecore Polonorum Regis mina impune transmitterentur. Igitur ex veteribus prouinciarum præfectis Balys Marconius, qui & ipse ab Othomano longa cognatione genus ducebat, ratus, ut erat, iam tempus aduenisse, quo Bazaethes facile ad bellum impelli posset ad eum accedit, atque data dicendi facultate talem orationem habuit. Nemo præfectorum tuorum Rex Bazaethes autè hac est ausus te ad ullam nouam expeditionem suscipiendam adhortari, tametsi, & animi tui magnitudo, & gloriæ studium omnibus tuis satis perspecta essent, eo quod neminem latebat, te non nisi iustis causis arma consuesse in hostem monere, atque eos tantummodo bello persequi, qui te iniuria ultro affecerunt. Nunc autem promouatus à Polonis gente deside, omniumque ignauissima per mitte, uti per me illi intelligant, quibus viris tuum munitum sit imperium, & quam temere quiescentem laeesserunt Leonem. Certum est enim mihi, si me iusto exercitui præficeris, Poloniamque prouinciā mihi destinaueris, eam gentem tantis cladibus afficere, uti de cætero non modo non minentur Turcis, qui ductu, & auspiciis Othomanorum bonam Asiā, atque Europæ partem subegerunt, verum nomen quoque eorum per horrescant. nam si per te licuerit quidquid agri inter Tyram, & Carpatum montem ad Regem Polonorum pertinet, populabundus peragrabo, Rhoxanisque mancipiis omnes regiones, quæ tibi parent, explebo, terrasque regni tui, quæ hæc cultoribus vacuæ sunt captiuorum multitudine frequentissimā reddam. Nec putes quicquam periculi ab illis gentibus nobis impendere posse. Luxu omnia ibi fluere audio, Baccho tantū modo indulgent, & Veneri, quorum sacra per totū annum ab illis continenter celebrantur, ut neque orientē, neque occidentem solem quispiam eorum inquam aspiciat.

C Aestate

Aestate nihil præter choreas puellarum, ac iuuenum cibo, potuq; mandentium per vrbes, & pagos spectare licet. Per totam uero hyemnem veluti insecta animalia, quæ hiberno tempore subterranea petunt loca, in cellis caldariis abditi, perpetua item crapula graues iacent, corpore pariter, & animo torpentes. Quare magis nobis timendum est, ne ob illius tam desidis gentis ignauiam haud satis egregiam potius reportemus victoriam. Hac Marconius oratione traducto in suam Rege sententiam Polonorum obtinuit prouinciam: Magna igitur Turcarum manu coacta (hi enim rapto, ut plurimum viuunt) ad Istrum, qua hic annis Peucem circumfluit Insulam profectus est. Hoc in loco lustrato exercitu ex omnibus copiis circiter quadraginta millia hominum, qui armis, & equis erant instructiores, delegit, atque cum his traiecto Istro in Moldoniam perrexit. Ibi ad sex millia Valachorum, quorum ira in Polonos nondum deferbuerat, cum eo sese coniungunt. His ducibus ad Tyram amnem, qui Dacos, & Tatharos determinat, accessit. His in locis aliquot dies moratus, dum, & exercitum ex itinere fatigatum reficeret, & Tathari, qui nunc terras mari adiacentes inter Tyram, & Tanaim incolunt in partem præde vocati sese Turcis aggregarent. nam & ipsi Turcaico ritu Christianorum regiones incursant, prædeq; & latrociniiis maxime student. Cum hoc agmine Balys Tyram dextrorsum, Scythicos montes à læua habens, qua minimè regio vicis est frequens in septentrionem incessit quindecim dierum iter absque ullo maleficio emensus, ne per tumultum præda è manibus prius elaberetur, quam regio, quæ euasanda erat, hostilem sentiret incursionem, atq; ita in Rhoxanorum agro vicis admodum frequenti, non procul a radicibus montium, qui Polonos à Rhoxanis seiungunt, confedit, castris in quodam tumulo paulo editiore communitis, exploratisq; omnibus circa locis, ne quæ forte essent insidiæ. necnon præsidiis dispositis, qua venturum hostem suspicio erat (allaturum enim opem suis Albertum omnes credebant) copias prædatum emisit. Igitur hinc Tathari, inde Turcæ, atq; Moldonii consensu equis, quos ad id temporis manu duxerant, quo his inter excurrendum recentioribus vterentur, Rhoxanos uicatim sine ullis ferè urbibus habitantes ueluti indagine vndiq; circumuentos adoriuntur, & est regio incursionibus propter patentes campos admodum opportuna. At illi inopinato malo exterriti, quom alioqui armorum essent insueti, tantummodo enim agriculturæ student, neque sese armis defendere, neque diffugere regionibus vndiq; obsessis, ac armato hoste completis nituntur, sed veluti pecora in manus hostium una cum omnibus fortunis inciderunt. Clades regioni illatas, cedes hominum rapinas, pagorum vastationem, sacrarum ædium incendia, raptus virginum,

ac puerorum, ceteraq; quę prædones, & feda factu, & relatu haud honesta, in captiuos ediderunt, silentio tegam, ne ea narrando eleuem, quę sanè miserrima omnium ætate nostra euenere, quom ignauia, tum dissensionibus Principum Christianorum: qui quidem dum quisque aliena inuidet gloria, nulla prorsus queunt coire societate, aut in communem hostem opportunè componi. Centum propè millia hominum capta esse feruntur, nullo ferè prædonum in populatione vulnerato ne dum interfecto, præterquam circiter quingentos, qui profecto haud hostili ferro, verum cuiusdam vici ab se capti incendio fortuito noctu latè effuso periere. Postea quam aliquot dies populando absumpti; prædones suas quisq; sedes cum præda, quę cuique obtigerat, repetiuere, nullo non ante libidinis, ac crudelitatis genere in Rhoxanos adito. nam nequid potestremo calamitatis infeliciissimæ deesset genti, omnes qui aut valetudine, aut senio itineris laborem pati nequibant, interfecti sunt, hoste barbaro, ac omnium immanissimo beneficii loco seuissimam inferente mortem: quam sane miseriarum finem corporibus ita affectis prædicabant esse, quanquam noti captiuorum fortune ea crudelitate consultum uolebant, sed scuitiam suam eorum morte exsaciare, quos in seruitutem abducere non poterant. Ceterum Marconius quom quartum tandem à profectioe mensem commissum sibi exercitum ad Istrum reduxisset, eo regius Quæstor, qui mancipia recenseret, Regique quintum quodque mancipiorum caput de more acciperet à Constantinopoli accessit. Is dum inter recensendum quemque præstantiorem forma captiuum Regi eum attributurus seligit penè à quodam Marconii milite interfectus est; nā ceteris tenui tantum murmure indignationem præferentibus, eo quod Regis desidia æquale prope emolumentum cum his acciperet, qui acerbissimos labores, ac arumnas in expeditione passi fuissent, ille collectā iram haud quaquam verbis effundens stricto ense in Quæstorem irruit, occisurus eum ni circumstantes inhibuissent commilitones. Atq; licet huius viri dolor, ac indignatio haud omnino iniqua foret, modo citra rixam, & gladii eductionem, quod apud Turcas capitale est, extitisset, mox tamen factus læsæ maiestatis reus dignas audacia sua pœnas dedit; nemine enim hoc supplicium depræcari audente, Bazæthis iussu palo affixus est, eadem nimirum seueritate Turcarum rege in suos, quæ domini in seruos imperium exercent. Ingenti præda quom cæterarum rerum, tum hominum è Rhoxolano agro abacta, cognitaq; Polonorum ignauia Turcarum animi ad Poloniam denuo incurfandam vehementius, quam antea inflammantur. Igitur expeditio in Polonos iterum decernitur, haud tamen sine quorundam purpuratorum certamine, dum sibi quisque hanc prouinciā de mandari nititur, sat emolumentum,

C 2 atq;

atq; gloria Batym Marconium è Polonia reportasse, pro se quisq; apud Regem contendebat: atq; haud esse æquum, neq; ex vsu regio fore, vni duntaxat tantam splendoris materiam præberi, quom gloria immodica humanis animus maxime insolescat. Quin etiam oportere aliis quoque virtutis explicandæ dari occasionem, quo exteris nationibus festatum sit non vnum duntaxat, sed complures esse, apud Turcarum Regem duces, qui aliqua polleant uirtute. Quom his uocibus, quas scilicet cuiq; aut sua cupiditas, aut alienæ gloriæ dolor effuderat Regem moueri Marconius intellexisset, haud mediocriter animo turbatus Regem adiit, atque dicendi impetrata potestate ita disseruit. Etsi super vacante puto Rex Bazæthes apud te suspicionem resellere, qua in mei odium tuis auribus æmuli mei obstrepunt, nacti criminum occasionem ex ea victoria, qua te Deus maximis laboribus meis in Polonia honestauit: quoniam, & calumniæ naturam, quæ est prudentia tua, tibi satis notam esse scio: & quia si ætas mea (iam septuagesimum prope annum ago) ab hac suspitione me parum vindicaret, Certe idem tanti temporis fidei tenor, quom in parentem tuum, tum in te maxime perspectus, ab ea me prorsus eximeret, securumque iamdiu cognitu data redderet integritas, non possum tamen de iniquitate aduersariorum meorum non conqueri, qui quidem non modo impudenter, sed etiam scelerate, & mihi virtutis premia, & tibi maximam nominis, ac gloriæ accessionem corrumpere conantur. Etenim non mediocris est æmulorum simul impudentia, simul iniquitas, tantopere contendere, ut mihi ea auferatur prouincia, quam ego, uti tuum nomen apud omnes gentes illustrius facerem, non modo primus, sed etiam solus Ducum tuorum aggredi ausus sum, spretis tot immensi itineris laboribus, ac hosticis periculis, quæ profectò, si hostis prudentior fuisset, nobis procul dubio (tantus extitit tui honestandi omnibus ardor) erant subeunda, vix enim sexagesimo à profectio- ne die, multis ingentibus fluminibus, atque paludibus transitis, montibus asperis superatis, & quod his non minus grane est, uastis terribili solitudine campis peragratiss, regnum Alberthi propè confecti itinere, commeatusque inopia attigimus. Quid verò ibi tuis auspiciis gesserimus, quantumue tibi gloriæ, fructusque hæc expeditio pepererit velim ipse per te me tacente reputes, ne ea parum prudenter iactare videamur, quæ sane tuæ magis fortunæ, quam nostræ virtuti tribui debent, ea nimirum conditione omnes tuos natura in lucem addidit, ut quicquid decoris uirtute sua, industria, vigiliis, labore parare possent, id totum te maxime illustraret. Ceteris verò tuorum tantum ex eo laudis accederet, quantum tu ipse permisisses. nemo enim

enim remigi potius, quam naui gubernatori rei nauticae bene gestae assignat decus, nec colono praeter constitutam stipem, licet ille laborem suum incolendo agro impenderit, sed domino cedunt proventus. Atque id quidem recte institutum esse affirmaverim, ut is scilicet maximum eius reiserat fructum, cuius potissima ipse extiterit causa. propterea, quod sicut caelestia corpora a sole, seu a caelo empyreo lumen suum mutantur, & quemadmodum unius cuiusque animantis membra totam vim suam a capite, seu a corde trahunt, ita qui sub Regibus aetatem agunt ab ipso Rege omnem virtutis materiam tanquam a fonte deducunt. Caterum nec amulis meis Othomani prole munere Dei florentissima unquam deerit virtutis ostendendae occasio, modo his satis animi adsit, pro Regis sui, ac Turcaici nominis gloria labores, & pericula, ut viros decet, subeundi; quando quidem innumerae penae Christianorum regiones Turcaicis armis adhuc intactae, ante oculos expositae iaceant, unde sane non minus splendoris, quam fructus reportari posse nulli dubium esse debet. Cognoscant non solum Poloni, sed & ceterae nationes Bazaethem viris fortissimis abundare. Vicina est nobis Hungaria. Ei contigui sunt Alemanni, nec procul abest Italia sicut armis militiae desuetudine prope nuda, atque admodum imbellis, ita opibus ob terrae felicitatem, & mercaturam, cui soli dedita est refertissima. Vide quot pateant (modo absit liuor) clarissimarum viae expeditionum, quot rationes in promptu sint virtutis exercendae. Ad tuam igitur Regum maxime spectat aequitatem, ne amulorum inuidia me, ut ita dicam, iam segetibus maturis ab eo deturbent agro, in quem vacuus primus ipse ueni: quem ante hac intactum meo proscindi aratro, in quem denique semina manu propria ieci. Vnde licet quicquid rex constituerit exequendum sit, Regi enim perinde ac Deo parendum est: si haec mihi optio tua benignitate daretur, malim noctu tuo mihi vitam eripi, quam aduersariorum obtreffatione ea provincia immerito spoliari, quam sane tua fretus fortuna ita euastauit, ita attriuit, ut iam nihil magis, quam te, Turcarumque arma illa gens extimescat. Postquam Balys perorauit extemplo Rex vultu solito latiore ei manum (quod quidem haud tenue apud Turcas beniuolentiae signum est) porrexit, Ducemque iterum aduersus Polonos magno ceterorum praefectorum dolore creat. eo quod ut aequum ita, & tutum visum est, ueteri, ac perito belli Imperatori illam demandari expeditionem: quandoquidem, ut supra demonstrauimus, hic vir Poloniae fines Turcis primus aperuerit, sed mens hominum successibus caeca haud sepe futuros prouidet euentus. Nam Balys nimium suae spei indulgens extremo fere autumno in expeditione

ditionem profectus non modo vacuus præda domum reuersus est (nempe Poloni cognito hostium aduentu in munitiora ex agris loca demigrarunt) sed etiam inde rediens circa Istrum coortis subito tempestatibus adeo male habitus est, ut ex octoginta prope millibus hominum, qui secum in expeditionem iuerant, uix tertiam partem domum reducerit: equorum insuper centum millia, ut fama est, amissa sunt, singuli enim, uel infimæ fortunæ homines binos in expeditionem ducunt equos, uno in itinere, altero quom hostilem agrum incurfant, utuntur. Turcæ igitur dum Poloniam petunt, ad temporis incommoda uestis inopiam addunt. nam quo essent in itinere expeditiores ueste tantum, qua per aestatem uti consueverunt, sese muniuerant, rati si eos forte scuior hyems deprehendisset, spoliis hostium sese à frigore defensuros. Verum his longe secus, quam sperauerant, res cecidit, regressi enim penè seminudi à Polonia circa Istrum, ut diximus, adeo atroci vexati sunt tempestate, ut paucis diebus magna ex parte interirent, nec quisquam ex gregariis superfuisset militibus insolita uel frigore seniente nisi properè in Mæsiam traiectos mitius cælum, & pagi Turcæ ditionis exceperent. Circumistrana terra niue gelu concreta oppleta erat: in ea corpora fame, & longi itineris labore defatigata sternere cogeantur. Eo quod à Dacis Moldoniis propter iniurias dum in Poloniam proficiscerentur illatas teftis haud quaquam accipiebantur. Itaq; eo præsertim die, qui Non. Ianuar. illuxit decem millia ferè hominum frigore ex animata in utraq; Istri ripa conspecta sunt. Cernere erat humana corpora cadaueribus iumentorum permixta passim iacentia, alia ita torpentia, ut vix tenuis spiritus his inesset, nonnulla extremis pedum, ac manuum digitis, auribusq; & naribus adustis adeo sædè deformata, ut similia inuitatis quibusdam simulachris, quam humanis corporibus esse uiderentur. Nunquam uno prælio tantam cladem Turcas, aut accepisse, aut intulisse memorant. Itaq; re, ut fit in religionem uersa varias huius calamitatis causas suo quisque ingenio interprete usus extitisse arbitrabantur. Alii Marconii impietatem merito a Deo multatam asfirmabant, eo quod sibi potius, quam Deo, ad quem sanè Turcæ omnia referunt Rhoxanam victoriam per arrogantiam attribuisset. Alii, qui scilicet res mortalium magis consilio, quam fato regi censebant, imprudentiam præfecti accusabant, quod in regiones perpetuo penè frigore damnatas alieno rebus gerendis tempore copias induxisset. Cæterum ne Turcarum animos illa calamitate infractos esse Hungarus, & uicinus, & per se grauis hostis arbitraretur, Bosnensis Satrapes nulla fœderis habita ratione, pax enim inter Hungaros, & Turcas erat, contractis quingentis circiter partim equitibus, partim peditibus prædatum in eam par-

partem Dalmatiae, quam Choruatiam appellant, est profectus: Quod ubi Ianus Coruinus Dalmatiae praefectus cognouit, & ipse dimissis per regiones suae prouinciæ nunciis ad trecentos equites celeriter contrahit. Atque ut sunt Hungari elatioris spiritus, ne numero militum, sed virtute potius superior esse uideretur, cum hac tantum manu obuiam hosti progreditur, nec tamen fortuna destituit temeritatem. Erat apud Ianum quidam Dalmata Cava Michael nomine vir, & animo, & corporis uiribus in paucis memorandus: Miles fuerat quondam Regis Matthiae Coruini, verum ab eo ad Turcas metu iudicis transfugerat, quom latrocinii cuiusdam esset accusatus. Aliquot post annis Matthia extincto in Hungariam redierat, multis apud Turcas praeclearis facinoribus editis, quibus quidem viri fortissimi nomen adeptus erat. Is igitur quom centum tantummodo praefect equitibus ab ipso Iano ei attributis fretus uirtutis suae fama rem summe audacis est aggressus: praemissus enim a Duce cum turmatibus duntaxat suis ad explorandos hostes, adeo alacri animo occurrentes Turcas est adortus, ut eos statim in fugam conuerterit, in qua quidem fuga plusquam dimidiam eorum partem occidit nullo ferè ex suis amisso; tanta profectò fuit siue Turcarum formido, quae quidem rem, uel maxime solet euertere, siue Michaelis virtus, siue fortuna, quam ut saepius diximus, ubique pro Dei voluntate accipimus. Nec circa Danubium per idem tempus res quietae inter Turcas, & Hungaros erant. Milon Belmusius natione Maesus, Hungarorum Ducum haud possemus, forte domi in Tibiscienfi agro agebat. Itaque festum Sacrosanctae Resurrectionis diem celebraturus, ad aedem Diuae Virginis quae haud procul à domo eius sita est, una cum filio, & lx circiter comitibus proficiscitur, diuiniq; ibi rebus graeco ritu peractis, ad epulas, & largiorem potu de more patrio conuertuntur: Deinde ubi satis epulati sunt partim ad uarios lusus, partim ad quietem pro suo quisq; ingenio sese conferunt. Non latuit hoc Turcas, qui Semenderiam urbem in ripa Danubii, in Maesico agro, a Stephano Despoto exaedicatam, Taurunoq; circiter viginti millibus passuum distantem, praesidio obtinebat, namq; pridie, quam eò Belmusius accessisset, nēturum cum Turcae per quendam transfugam acceperant. Itaque praefectus Turcarum euocatis circiter trecentis equitibus prima uigilia traiecto Danubio, tribus fere millibus passuum à supradicto sano in quadam ualle occultus confedit, quom noctu eo peruenisset, ibi paululū, & se quieti dedit, & ceteros quiescere iubet. Mox hominum simul, & æquorum curatis corporibus, tenuique cibo, more Turcaico confirmatis, sexta diei ferè hora, ratus, ut euenit, eo tempore Maesos vino graues futuros quadraginta tantum equites progredi, & Milonem leui certamine laceffere impe-

rat:

rat: atq; si hostis in se irrueret, sensim cedere, donec eum ad vallem per-
traherent, ubi ipse expeditus cum reliquis equitibus rei gerendæ expe-
ctabat opportunitatem. Milo, ut ei nuntiatum est, Turcas adesse, æquum
præsto enim erat, confestim ascendit, idem ceteros suorum facere iubet.
Coactis itaq; in vnum suis paululum deliberabundus hæsitauit, utrum
ferro decernerent, an prælium fuga vitarent. Verum posteaquam pau-
cos Turcarum conspiciat, fraudis securus, penè cum inermi, & se-
mi somni ex recenti erapula turba impetum in hostes facit, ratus sibi,
vel imparato ad pugnam indecorum fore cum paucis hostibus non di-
micasse. tametsi ad conseruandam fortitudinis famam nihil minus fa-
ciat, quam temeritas. nã sicut pugnare, quom necessitas cogat, aut spes
victoriæ subit, fortis viri est, ita certamen interdum detrectare, quom id
ratio suadeat, prudentis Ducis est, non enim semper felicitas temeritati
sufficere potest. Turcæ, ut edocti erant, instantibus cedunt. Christiani
verò eos sugientes, vsque ad insidiarum locum persecuntur: ibi pro nu-
mero vtriusq; partis atrox prælium exortum est, pluresq; Turcarum,
quam Christianorum interfecti sunt. Verum paucitate nostrorum, vul-
uereque Belmusii patris, & quod Belmusius filius temerè in hostem in-
uectus ceciderat, maiorem cladem Christiani acceperisse visi sunt. Milon
Turcarum fraude, suo vulnere, & filii morte ira inflammatus, ubi ex
prælio domum reuersus est omnes captiuos Turcas, quorum nò paruum
numerus apud se habebat, è custodiis productos, crudeliterq; ex crucia-
tos interfecit: atq; ita, seu dolori suo indulgit, seu antiquorum ritu, qua
sanè plerique Illyrici vere religionis in Scithia quibusdam in rebus ad
huc retinent, manibus filii parentauit. Nec contentus captiuo-
rum nece, nondum enim ira ex dolore concepta mente decef-
serat, ut primum per vulnus licuit exeratu partim ex igne, &
suis, partim ex amicorum militibus ac clientibus coacto hostium fines ingressus, agros
late populatus est, nihil crudelitatis in hostes, quos casus obtulit,
prætermisum, non grate confectis, non mu-
lietibus, non infan-
tibus peper-
cit.